

*Аліса Ложешиник,
аспірант кафедри історії України,
провідний бібліотекар Наукової бібліотеки ОНУ
ім. І. І. Мечникова*

СТАРШИНА БУЗЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА ЗА 1793 Р.

Історія козацьких військ на півдні України після 1775 р. привертала та продовжує привертати увагу дослідників минулого. Важливою складовою дослідження козацьких формувань регіону після зруйнування Запорозької Січі є археографічна діяльність: пошук та публікація писемних джерел, що дозволяють переосмислити і по-новому інтерпретувати окремі історичні події. Перші літературні згадки про старшину Бузького війська належать Є. Загоровському [1], Є. Зябловському [2], А. Скальковському [3;4;5], В. Лобачевському [6]. Цінний фактологічний матеріал знайшов місце в працях А. Петрова [7] та О. Михайловського-Данилевського [8]. У них, зокрема, згадуються отамани війська – І. Касперов, І. Краснов, П. Скаржинський. Певний інтерес для дослідника являє замітка-коментар А. Рудковського [9] до опублікованого в «Київській старовині» документа про участь бузьких козаків у Вітчизняній війні 1812 р.

Розглядаючи розбіжність у поглядах вчених, дослідниця історії козацьких формувань на півдні України О. А. Бачинська вказує на те, що А. Скальковський та В. Лобачевський користувалися одним і тим самим джерелом – наказом Олександра І від 8 травня 1803 р. про відновлення Бузького козацького війська, який передавав його історію у спотвореному вигляді [10. 47]. Названих авторів наслідував і Є. Зябловський, який користуючись наказом Олександра І від 8 травня 1803 р. про відновлення Бузького війська, зазначав, що воно об'єднувалось під керівництвом «польського емігранта» П. Скаржинського.

Шоправда, дещо пізніше у своїх дослідженнях О. Петров, використовуючи документальні матеріали військово-вченого архіву Головного штабу, зробив ряд висновків про причини

створення та ліквідації війська, вказавши на те, що наказ торкаючись історії війська, спотворював її окремі сторінки. Але разом з тим, версія про іноземне походження і комплектування війська, канонізована вищезгаданими авторами, деякий час поширювалась в дореволюційній історичній літературі.

Різноманітні відомості про отаманів знайшли відображення і в мемуарній літературі XIX ст. Значний інтерес являють, наприклад, записки одного з сучасників і свідків збройного повстання Бузького війська 1817 р. А. Пишевича [11].

В XX ст. історики більше уваги почали звертати на біографії старшини Бузького війська. Серед таких досліджень слід виділити праці О. Д. Багалій-Татарінової [12], І. О. Гуржія [13], В. М. Глинки [14], де на основі архівних джерел висвітлено участь війська у бойових діях під проводом І. Краснова та М. Кантакузена. Деякі нові архівні матеріали з історії війська увійшли до праці О. І. Дружиніної [15] та І. О. Хіоні [16, 17].

Суспільно-політичні зміни в Україні 90-х рр. XX ст. відкрили нові можливості для вивчення історії українського козацтва [18, 19]. На основі широкого кола архівних джерел, дослідила постать П. М. Скаржинського О. Дорошенко [20, 21].

Під час російсько-турецької війни 1787 – 1791 рр. Бузьке військо на чолі з отаманом П. Скаржинським (у складі Катеринославської армії – «Армії Потьомкіна») діяло в пониззі Дністра та Дунаю. Хоча за чисельністю козаків, які брали участь в бойових операціях, з його кінної команди можна було скласти козацький корпус, діяло військо у складі змішаних оперативних груп. 27 червня 1788 р. бунці зустрілися з турецькою армією. Ось як описував це генерал О. Суворов: «Учора, о другій годині після обіду, із Очакова виїхали до 50 кінних турків, відкриваючи шлях для 500 піхотинців. Бузькі козаки на чолі з полковником П. Скаржинським (60 кінних козаків, 100 піхотинців), тричі вступали у бій, вибиваючи невірних зі своїх пунктів» [22, 322]. Подібні успішні бої з турками спостерігалися до зими. З боями козаки дійшли до турецької фортеці Бендери, відзначилися у боях на території сучасної Молдови: полк П. Скаржинського брав участь у штурмі Акермана. У вересні 1789 р. козаки взяли участь в облозі та здобутті фортеці Хаджибей [23, 222-223, 263-264].

Бузьке козацьке військо, сформоване на півдні України на основі Бузького козацького полку, організованого у 1769 р. з українців, молдован, волохів, угорців, поляків та інших задунайських християн, зайняло гідне місце серед південноукраїнських військ [24, 198]. Під час російсько-турецької війни 1787 – 1791 рр. його старшина приймала активну участь у бойових діях, зокрема при штурмі Очакова [23, 222-223, 263-264; 17, 127; 19, 34], Бендер [22, 322] та Ізмаїла [25, 61, 69].

В XIX – XX ст. Бузькому війську вчені присвятили ряд своїх археографічних публікацій, низка з яких стосувалася процесу формування, участі в бойових діях та ролі старшини в історії війська [23; 22, 18]. Одними з важливих документів, з яких можна почерпнути відомості про сімейний стан та походження старшини, про їхню участь у бойових діях та у прикордонній службі є формулярні списки.

Читачеві пропонуються формулярні списки старшини Бузького війська за 1793 р., які зберігаються в Російському Державному військово-історичному архіві (Москва), у фонді «Офіцерській реєстр» (Ф. 490), що містить у собі формулярні списки і місячні рапорти іррегулярних (козацьких) військ. Кожен документ фонду розглядається як самостійна одиниця з власним номером і супроводжується редакційним заголовком. У заголовку зазначено дату (рік, місяць, день) написання та назву списку. Усі документи датовані за старим (юліанським) стилем, поділені за козацькими чинами і розміщені за хронологічною ознакою. Текст поданих документів друкується вперше, пошулярним методом, зі збереженням мовних, граматичних і стилістичних особливостей оригіналу. Вони розбиті на речення і абзаци відповідно до компонентів умовного формуляра.

Додаток

Послужной список о службе достоин бугского казачьего полка подпоручиков и в тех чинах состоящих их сотниках. 13 мая 1793

Подпоручики

1. Осип Иванов.

Возраст: 48 лет. Происхождение: нации венгерской.

Владения: имеет поместье в Екатеринославском наместничестве, в станице Федоровской.

Чины и звания, дата их присвоения.

16 мая 1774 – пятидесятник;

1 мая 1788 – хорунжий;

27 февраля 1790 – подпоручик.

Место и время прохождения войсковой службы.

В мае 1786 находился усодержании по границе турецкой стороны кордонной стражи;

29 июня 1789 находился при осаде Очакова, а 6 декабря в штурме и взятии онога, где при затоплении пороха был ранен в плечо, грудь и правую ногу;

в 1789 – под Бендерами в сражениях;

1790 – под Измаилом участвовал в осаде, 11 декабря в штурме и взятии онога, где и был ранен в левую ногу навывлет;

1791 – в Молдавии;

1792 – в Польше.

2. Степан Жекул

Возраст: 28 лет. Происхождение: нации волошской.

Грамотность: российскую грамоту читать и писать знает.

Владения: помещик Екатеринославского наместничества станицы Новогригорьевской.

Чины и звания, дата их присвоения.

9 января 1788 – хорунжий;

27 февраля 1790 – подпоручик.

Место и время прохождения войсковой службы.

В 1788 в Очакове участвовал во многих сражениях с неприятелем, в осаде и штурме онога;

в 1789 был под Бендерами до преклонения онога;

1790 – под Измаилом в осаде и штурме онога;

1791 – в Молдавии под Сегетом;

1792 – в Польше на кордонной службе.

3. Федор Янчков

Возраст: 25 лет. Происхождение: из малороссийской шляхты.

Чины и звания, дата их присвоения.

1 мая 1788 – хорунжий;

27 февраля 1790 – подпоручик.

Место и время прохождения войсковой службы.

29 июня 1788 – находился в Очакове;

в 1789 – в Бендерах в партиях;

1790 – под Измаилом;

1791 – в Молдавии у содержания Днестровских кордонов;

1792 – в Польше.

4. Василий Воскобойников

Возраст: 30 лет. Происхождение: великорусской нации.

Владения: жилой дом в Елисаветградском уезде, станице Красносельской.

Чины и звания, дата их присвоения.

1 января 1788 – пятидесятник;

1 мая 1788 – хорунжий;

27 декабря 1790 – подпоручик.

Место и время прохождения войсковой службы.

1788 – находился под Очаковым;

1789 – в Бендерах, в партиях и сражениях с неприятелем;

1790 – под Измаилом в шеремичиях и приступах, 11 декабря – в штурме и взятии онога;

1791 – в Молдавии;

1792 – в Польше на кордонной страже.

5. Алексей Латка

Возраст: 23 года. Происхождение: нации польской.

Чины и звания, дата их присвоения.

1 декабря 1788 – пятидесятник;

1 мая 1788 – хорунжий;

24 декабря 1790 – подпоручик.

Место и время прохождения войсковой службы.

С 29 июня 1788 по 30 декабря 1788 – находился при осаде Очакова, в партиях и сражениях с неприятелем;

1789 июня с 29 по 1 ноября – под Бендерами в поражении неприятеля до преклонения онога;

1790 – под Измаилом при осаде и взятии онога;

в 1791 – в Молдавии под Сегетом;

1792 – в Польше на кордонной службе.

6. Данило Громатин

Возраст: 49 лет. Происхождение: из польской нации.

Чины и звания, дата их присвоения.

24 апреля 1788 – сотенный атаман;

1 мая 1788 – хорунжий;

24 февраля 1790 – подпоручик.

Место и время прохождения войсковой службы.

С 29 июня 1788 по 30 декабря 1788 находился при осаде Очакова, в партиях и сражениях с неприятелем;

1789 июня с 29 по 1 ноября – под Бендерами в поражении неприятеля до преклонения оногo;

1790 – под Измаилом при осаде и взятии оногo;

в 1791 – в Молдавии под Сегетом;

1792 – в Польше на кордонной службе.

7. Никита Ставицкий

Возраст: 40 лет. Происхождение: из малороссиян.

Владения: имеет жилой дом в станице Новогригорьевской.

Чины и звания, дата их присвоения.

5 марта 1788 – урядник;

4 июня 1789 – хорунжий;

27 февраля 1790 – подпоручик.

Место и время прохождения войсковой службы.

С 29 июня 1788 по 30 декабря 1788 – находился при осаде Очакова, в партиях и сражениях с неприятелем;

1789 июня с 29 по 1 ноября – под Бендерами в поражении неприятеля до преклонения оногo;

1790 – под Измаилом при осаде и взятии оногo;

в 1791 – в Молдавии под Сегетом;

1792 – в Польше на кордонной службе.

8. Алексей Хмельницкий

Возраст: 30 лет. Происхождение: из польской шляхты.

Владения: помещик брата в Херсонском уезде в деревни брата Черноморской армии служащего капитана Хмельницкого.

Место и время прохождения войсковой службы.

Находился у содержания над Бугом от турков кордонной стражи;

в 1788 июня 28 – в походах под Очаков, при осаде ноября 6 и на штурме и взятии оногo;

1789 – под Бендерами в партиях и сражениях;

1790 – под Измаилом, 10 ноября в сражениях, а потом 11 декабря в штурме;

1791 – в Молдавии под Сегетом;

1792 – в Польше в содержании кордонной стражи.

Сотники

1. Матвей Газда

Возраст: 45 лет. Происхождение: из сербского шляхетства закона

греческого.

Чины и звания, дата их присвоения.

1 февраля 1788 – корнет;

11 июня 1788 – переведен в бугский казачий полк;

11 декабря 1790 – сотник.

Место и время прохождения войсковой службы.

С 1 июня 1788 по 10 ноября 1788 находился при осаде Очакова;

1789 был под Бендерами;

1790 находился под Измаилом в партиях, а потом и на штурме оногo;

1791 – в Молдавии;

в 1792 – в Польше у содержания стражи кордонной службы.

2. Евстафий Фурка

Возраст: 33 года. Происхождение: из молдавской шляхты.

Владения: имеет жилой дом в станице Федорьевской.

Чины и звания, дата их присвоения.

2 февраля 1789 – хорунжий;

3 сентября 1789 – полковой писарь;

11 декабря 1790 – сотник;

14 декабря 1790 – прапорщик.

Место и время прохождения войсковой службы.

С 4 мая 1788 по 22 июня 1788 – находился под Очаковом в стычках с неприятелями, 29 июня по 6 декабря находился при взятии оногo, где сорванными минами был ранен в левую ногу;

1789 – под Бендерами в разных с неприятелем сражениях до преклонения оногo;

10 ноября 1790 – в партиях под Измаилом, где при взятии одного штурмом был ранен в правую ногу;

1791 – у содержания при Днепровской стороне кордонной стражи;

1792 – в Польше усодержании кордонной стражи.

3. Федор Потески

Возраст: 35 лет. Происхождение: из польской нации.

Владения: имеет жилой дом в Херсонском уезде при речке Ельчанка в хуторе Сиваш.

Чины и звания, дата их присвоения.

12 февраля 1781 – пятидесятник;

8 апреля 1788 – хорунжий;

11 декабря 1790 – сотник;

14 декабря 1790 – прапорщик.

Место и время прохождения войсковой службы.

Находился при урочище ... при сражениях и взятии оно-

го;

1788:

29 июня – при Березани при разбитии турецкой конницы;

17 июля – при Очакове при высадке и сражениях;

10 октября – под началом генерал-майора Мануилова в батарее, где и ранен в левую ногу пулей;

28 ноября – близ ... батареи ранен пулей в грудь, был на штурме Очакова;

1789 – под Бендерами в партиях, 17 июня пленил одного турка;

1790 – под Измаилом:

13 августа участвовал при осаждении Измаила;

11 декабря – при взятии штурмом города, где и был ранен легко пулей в голову при взятии в плен султана;

1791 – под Сегетом,

1792 – в Польше на кордонной страже.

4. Василий Колухим

Возраст: 32 года. Происхождение: из поповских детей.

Владения: имеет жилой дом в городе Воронеже.

Чины и звания, дата их присвоения.

8 апреля 1789 – хорунжий;

11 декабря 1790 – сотник.

Место и время прохождения войсковой службы.

1789 – в походах под Бендерами;

1790 – под Измаилом в сражениях ноября 10, а потом 11 в штурме и взятии оно-

го; 1791 – в Молдавии на Сегете до заключения мира с Пор-

той Оттоманской;

5. Спиридон Пузан

Возраст: 25 лет. Происхождение: российский дворянин.

Владения: имеет жилой дом в Киевском наместничестве.

Чины и звания, дата их присвоения.

9 мая 1789 – хорунжий;

11 декабря 1790 – сотник.

Место и время прохождения войсковой службы.

В походах:

1788 января с 1 по 1789 октября 1 – на Кинбургской сторо-

не; 1790 – в сражениях с неприятелем и переправе пленных турок к городу Измаилу: октября 10 при осаде Измаильской крепости, декабря 11 при штурме Измаила;

1791 – при речке Сегете, на неприятельской стороне в кордонной страже; 1792 – при местечке ... усодержании кордонов в стороне бунтующих поляков.

6. Гаврило Сулин

Возраст: 30 лет. Происхождение: нации донской.

Чины и звания, дата их присвоения.

4 мая 1783 – пятидесятник;

6 апреля 1789 – хорунжий;

11 декабря 1790 – сотник.

Место и время прохождения войсковой службы.

В походах:

в 1788 – под Очаковым;

в 1789 – под Бендерами;

1790 – под Измаилом в сражениях с неприятелем 10 октября, 11 декабря в штурме Измаила, где и был ранен саблей в обе руки, в шею, плечи и спину;

в 1791 – при речке Сегет, на неприятельской стороне в кордонной страже;

1792 – при местечке ...усодержании кордонов в стороне бунтующих поляков.

(РГВИА Ф.490 Офицерские сказки, оп. 1, од.зб. 618 за 1793 р. «Сказки конно-егерских полков». – Л. 366 – 372)

Література:

1. Загоровский Е. А. Военная колонизация Новороссии при Потемкине. – Одесса: Экономическая типография, 1913. – 34 с.
2. Зябловский Е. Ф. Статистическое описание Российской империи в нынешнем ее состоянии с предварительными понятиями о статистике и с общим обозрением Европы в статистическом виде. – СПб.: В Морской тип., 1815. – Ч. 3. – 392 с.
3. Скальковский А. А. Еще о бугских казаках // Киевская старина (далі КС). – 1882. – Т. 4, декабрь. – С. 598-603.
4. Скальковский А. А. Опыт статистического описания Новороссийского края и Бессарабии. – Одесса: Тип. Л. Нитче, 1850. – Ч. 1. – 386 с.
5. Скальковский А. А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края, 1730 – 1823. – Одесса: Городская типография, 1838. – Ч. 2: с 1796 по 1823 год. – 349 с.
6. Лобачевский В. Бугское казачество и военные поселения: литературные наброски о. Владимира Лобачевского // КС – 1887. – № 12. – С. 591-626.
7. Петров А. Н. Война России с Турцией 1806-1812 гг. – СПб.: Военная тип., 1885. – Т. 1: 1806 и 1807 гг. Михельсон и Мейндорф. – 414 с.
8. Михайловский-Данилевский А. И. Описание Отечественной войны 1812 г. – СПб.: Тип. Штаба Отдельного Корпуса Внутренней Стражи, 1843. – Ч. 2. – 436 с.
9. Рудковский А. Сведения о Бугских казаках // КС – 1882. – Т. 4, ноябрь. – С. 389-391
10. Козацтво Південної України: кінець XVIII-XIX ст. / Р. Шиян, О. Бачинська та ін.; ред. В. А. Смолій. – Одеса: Друк, 2000. – 281 с.
11. Пишевич А. С. Бугские казаки и украинские уланы // КС – 1886. – Т. 14, февраль. – С. 387-394.
12. Багалій-Татарінова О. Д. Нариси з історії військових поселень на Україні // Науковий збірник Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури. З історії селянських

рухів на Лівобережній Україні. – Харків: Держвид. України, 1927. – № 5. – С. 93-153.

13. Гуржій І. О. Україна в системі всеросійського ринку 60-90-х рр. XIX ст. – К.: Наукова думка, 1968. – 192 с.
14. Глинка С. Н. Записки о 1812 г. – СПб.: тип. Имп. Российской акад., 1836. – 362 с.
15. Дружинина Е. И. Северное Причерноморье. 1775-1800 гг. – М., 1959. – 280 с.
16. Хиони И. А. Бугские казаки и их борьба против феодально-крепостнического гнета (последняя четверть XVIII – первая четверть XIX вв.): дис. ... канд. ист. наук. – Одесса, 1973. – 195 с.
17. Хионі І. О. До історії заселення Побужжя (Бузьке козацьке військо 1769-1817 рр.) // Український історичний журнал. – 1965. – № 8. – С. 126-128.
18. Бачинська О. А. Козацтво в «післякозацьку» добу української історії (кінець XVIII-XIX ст.). – К.: Вища школа, 2011. – 287 с.
19. Шиян Р. І. Козацтво Південної України останньої чверті XVIII століття. – Запоріжжя: «Тандем-У», 1998. – 98 с.
20. Дорошенко О. М. Рід Скаржинських в історії Південної України (середина XVIII – початок XIX століття). – Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2011. – 164 с.
21. Дорошенко О. М. Петро Михайлович Скаржинський: походження та діяльність // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв, 2008. – Т. 83, Вип. 70: Історичні науки – С. 131-133.
22. Суворов А. В. Сборник документов / под. общей ред.: А. В. Сухомлина, В. Д. Стырова. – М.: Военное издательство военного министерства Союза ССР, 1951. – Т. 2. – 688 с.
23. Дубровин Н. Ф. Сборник военно-исторических материалов. – СПб.: Военная типография, 1894. – Вып. 7: Бумаги князя Григория Александровича Потемкина-Таврического: 1788-1789 гг. – 396 с.
24. Анцупов И. А. Казачество российское между Бугом и Дунаем. – Кишинев, 2000. – 290 с.
25. Собрание разных полученных от главнокомандующих армиями и флотами ко двору донесений: с подлинников присылаемых в Имп. Академию наук для напечатания в Ведомостях / [сост. А. М. Грибовский]. – СПб., 1789 – 1791.